Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (пети състав)

7 ноември 2024 година*

„Преюдициално запитване — Съдебно сътрудничество по наказателноправни въпроси — Директива 2004/80/ЕО — Член 12, параграф 2 — Национални режими за обезщетяване на жертвите на умишлени престъпления, извършени с насилие — Престъпление „убийство“ — Обезщетяване на близките членове на семейството на починалото лице — Понятие „жертви“ — Режим за „каскадно“ обезщетяване съгласно поредността при наследяване — Национална правна уредба, която изключва изплащането на обезщетение на другите членове на семейството на починалото лице при наличието на деца и на преживял съпруг — Родители, братя и сестри на починалото лице — „Справедливо и подходящо“ обезщетяване

По дело C-126/23 [Burdene][1]

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от Tribunale Ordinario di Venezia (Общ първоинстанционен съд Венеция, Италия) с акт от 15 февруари 2023 г., постъпил в Съда на 2 март 2023 г., в рамките на производство по дело

UD,

QO,

VU,

LO,

CA

срещу

Presidenza del Consiglio dei ministri,

Ministero dell’Interno,

СЪДЪТ (пети състав),

състоящ се от: I. Jarukaitis, председател на четвърти състав, изпълняващ функцията на председател на пети състав, D. Gratsias и E. Regan (докладчик), съдии,

* Език на производството: италиански.

[1] Името на настоящото дело е измислено. То не съвпада с истинското име на никоя от страните в производството.

генерален адвокат: J. Richard de la Tour,

секретар: C. Di Bella, администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 21 февруари 2024 г.,

като има предвид становищата, представени:

– за QO и UD, от G. Sicchiero, avvocato,

– за LO и VU, от M.G. Bergamo, F. Sicchiero и G. Sicchiero, avvocati,

– за CA, от E. Pertile и G. Sicchiero, avvocati,

– за италианското правителство, от G. Palmieri, в качеството на представител, подпомагана от E. De Bonis, S. Fiorentino и G. Palatiello, avvocati dello Stato,

– за Европейската комисия, от E. Montaguti и S. Noë, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 8 май 2024 г.,

постанови настоящото

Решение

1 Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на член 12, параграф 2 от Директива 2004/80/ЕО на Съвета от 29 април 2004 година относно обезщетението на жертвите на престъпления (ОВ L 261, 2004 г., стр. 15; Специално издание на български език, 2007 г., глава 19, том 7, стр. 31), както и на членове 20 и 21, член 33, параграф 1 и член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз.

2 Запитването е отправено в рамките на спор между родителите, сестрата и децата на жертвата на убийство, от една страна, и Presidenza del Consiglio dei Ministri (Председателство на Министерския съвет, Италия) и Ministero dell'Interno (Министерство на вътрешните работи, Италия), от друга страна, относно обезщетяването от италианската държава, поради неплатежоспособността на извършителя на това убийство, на вредите, които са претърпели от него.

Правна уредба

Правото на Съюза

Рамково решение 2001/220/ПВР

3 Съгласно член 1 от Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета от 15 март 2001 година относно правното положение в наказателното производство на жертвите от престъпления (ОВ L 82, 2001 г., стр. 1; Специално издание на български език, 2007 г., глава 19, том 3, стр. 104), озаглавен „Определения“:

„За целите на настоящото рамково решение:

а) „жертва“ е физическо лице, което е претърпяло увреждане, включително телесно или душевно и емоционално страдание или имуществена загуба, които са пряка последица от действия или бездействия в нарушение на наказателното право на държава членка;

[…]“.

Директива 2004/80

4 Съображения 5 и 10 от Директива 2004/80 гласят:

„(5) На 15 март 2001 г. Съветът прие Рамково решение 2001/220/ПВР […]. На основание дял VI от Договора за Европейския съюз това решение позволява на лицата да търсят обезщетение от извършителя на престъплението срещу тях по време на наказателния процес.

[…]

„(10) Жертвите на престъпления често не успяват да получат обезщетение от извършителя на престъплението било защото той не разполага с необходимите средства да изпълни съдебното решение за обезщетяване на жертвата, било защото извършителят не може да бъде идентифициран и преследван“.

5 Раздел II („Национални режими за обезщетение“) от тази директива включва член 12, който предвижда:

„1. Разпоредбите за достъп до обезщетение в презграничните случаи, установени с настоящата директива, се прилагат въз основа на действащите в държавите членки режими за обезщет[яване] на жертвите на […]умишлени […] престъпления, извършени [с насилие] на тяхна територия.

2. Всички държави членки гарантират, че техните национални разпоредби предвиждат режими за справедливо и подходящо обезщет[яване] на жертвите на […] […]умишлени престъпления, извършени [с насилие] на тяхна територия“.

6 Раздел III („Разпоредби за прилагане“) от посочената директива включва член 17 („По-благоприятни разпоредби“), който гласи:

„Настоящата директива не представлява пречка, в случай че тези разпоредби са съвместими с настоящата директива, държавите членки да:

а) приемат или продължат да изпълняват по-благоприятни разпоредби в интерес на жертвите на престъпления или на всяко друго лице, пострадало от престъпление;

б) приемат или продължат да изпълняват разпоредби за обезщетение на жертвите на престъпления, извършени извън тяхна територия, или всяко друго лице, пострадало от тези престъпления, при известни условия, които държавите членки могат да уточнят“.

Директива 2012/29/ЕС

7 Член 2 от Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 година за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета (ОВ L 315, 2012 г., стр. 57), предвижда:

„1. За целите на настоящата директива се прилагат следните определения:

а) „жертва“ означава:
i) физическо лице, което е претърпяло вреди, включително физическо, душевно или емоционално страдание или икономическа вреда, които са пряка последица от престъпление;
ii) членове на семейството на лице, чиято смърт е пряка последица от престъпление и които са претърпели вреда в резултат на смъртта на лицето;

б) „членове на семейството“ означава съпругът/ата, лицето, което живее с жертвата в ангажирана, постоянна и стабилна интимна връзка в общо домакинство, родините по пряка линия, братята и сестрите и издържаните от жертвата лица;

[…]

2. Държавите членки могат да установят процедури:

а) за ограничаване на броя на членовете на семейството, които могат да се ползват от правата, установени в настоящата директива, като се вземат предвид конкретните обстоятелства във всеки отделен случай; и

б) по отношение на параграф 1, буква а), подточка ii), за определяне на това кои членове на семейството имат приоритет във връзка с упражняването на правата, установени в настоящата директива“.

Италианското право

8 Член 11 от Legge n. 122 — Disposizioni per l'adempimento degli obblighi derivanti dall'appartenenza dell'Italia all'Unione europea — Legge europea 2015-2016 (Закон № 122 за приемане на разпоредби за изпълнение на задълженията, произтичащи от членството на Италия в Европейския съюз — Европейски закон 2015—2016) от 7 юли 2016 г. (GURI, бр. 158 от 8 юли 2016 г., стр. 1), изменен с член 6 от Закон № 167 от 20 ноември 2017 г. и член 1, параграфи 593—596 от Закон № 145 от 30 декември 2018 г. (наричан по-нататък „Закон № 122/2016“), гласи:

„1. Без да се засягат мерките в полза на жертвите на определени престъпления, предвидени в други, по-благоприятни законови разпоредби, право на обезщетение от държавата се признава на жертвата на умишлено престъпление, извършено с насилие, и във всеки случай, на престъплението по член 603-bis от Codice penale [(Наказателен кодекс)], с изключение на престъпленията по членове 581 и 582, освен при наличие на утежняващите обстоятелства по член 583 от Наказателния кодекс.

2. Обезщетението за престъпленията, свързани с убийство, сексуално насилие или тежка телесна повреда съгласно член 583, втора алинея от Наказателния кодекс, […] се изплаща в полза на жертвата или на правоимащите лица, посочени в параграф 2 bis, в размер, определен с декрета по параграф 3. За престъпленията, различни от посочените в първото изречение, се изплаща обезщетение за възстановяване на медицинските и социалните разходи.

2 bis. В случай на смърт на жертвата вследствие на престъплението, обезщетението се изплаща на преживелия съпруг и на децата; при липса на съпруг и деца обезщетението се дължи на родителите, а при липса на родители — на братята и сестрите, с които живее и които издържа към момента на извършване на престъплението […].

2 ter. В случай на повече от едно правоимащи лица обезщетението се разпределя в зависимост от дяловете, предвидени в разпоредбите на книга II, дял II от Codice civile [(Граждански кодекс)].

3. С декрет на Ministro dell'interno [(министърът на вътрешните работи, Италия)] и Ministro della giustizia [(министърът на правосъдието, Италия)], съгласуван с Ministro dell'economia e delle finanze [(министърът на икономиката и финансите, Италия)], който трябва да бъде издаден в срок от шест месеца от датата на влизане в сила на настоящия закон, се определят размерите на обезщетенията, в рамките на наличните средства във [Fondo di rotazione per la solidarietà alle vittime dei reati di tipo mafioso, delle richieste estorsive, dell'usura e dei reati intenzionali violenti (Револвиращ фонд за солидарност към жертвите на престъпления от мафиотски тип, изнудване, лихварство и умишлени престъпления, извършени с насилие, Италия, наричан по-нататък „Фондът за солидарност“)], посочен в член 14, като се осигури по-голямо обезщетение на жертвите на престъпленията, свързани със сексуално насилие и убийство, и по-специално на децата на жертвата в случай на убийство, извършено от съпруг, включително в случай на раздяла или развод, или от лице, което е или е било емоционално обвързано с жертвата“.

9 Приет в изпълнение на член 11, параграф 3 от Закон № 122/2016, член 1, параграф 1, буква b) от Decreto ministeriale — Determinazione degli importi dell'indennizzo alle vittime dei reati intenzionali violenti (Министерски декрет за определяне на размера на обезщетението на

жертвите на умишлени престъпления, извършени с насилие) от 22 ноември 2019 г. (GURI, бр. 18 от 23 януари 2020 г., стр. 9, наричан по-нататък „Министерският декрет за изпълнение"), предвижда:

„в случай на убийство, извършено от съпруг, включително при раздяла или развод, или от лице, което е или е било емоционално обвързано с жертвата: фиксирана сума в размер на 60 000 евро, изключително в полза на децата на жертвата“.

Спорът в главното производство и преюдициалните въпроси

10 С присъда от 18 септември 2018 г. Tribunale di Padova (Първоинстанционен съд Падуа, Италия) осъжда извършителя на убийството в Италия на бившата си партньорка на 30 години лишаване от свобода и разпорежда той да заплати обезщетение в неокончателен размер на членовете на семейството на жертвата, които са се конституирали като граждански ищци. По този начин са разпределени по 400 000 евро в полза на всяко от двете ѝ деца, по 120 000 евро на нейния баща, нейната майка и нейната сестра, както и 30 000 евро на преживелия ѝ съпруг, с когото жертвата е била в раздяла, а не в развод.

11 В съответствие с националните разпоредби, тъй като извършителят на убийството не разполага нито с имущество, нито с доходи и същият е ползвал безплатна правна помощ, италианската държава изплаща единствено на всяко от двете деца обезщетение в размер на 20 000 евро за всяко от тях, докато на съпруга, който е в раздяла, е изплатено обезщетение в размер на 16 666,66 евро.

12 На 1 февруари 2022 г. ищците в главното производство, а именно родителите, сестрата и децата на жертвата, сезират Tribunale Ordinario di Venezia (Общ първоинстанционен съд Венеция, Италия), който е запитващата юрисдикция, тъй като считат, че в нарушение на Директива 2004/80 със Закон № 122/2016 са въведени значителни ограничения за изплащането на обезщетения на жертвите на умишлени престъпления, извършени с насилие.

13 Исканията им целят, след като Министерският декрет за изпълнение бъде оставен без приложение поради незаконосъобразността си, да се определят сумите, които, поради степента им на родство с жертвата на убийството, следва да им се изплатят като обезщетение по „справедлив и подходящ“ начин по смисъла на член 12, параграф 2 от Директива 2004/80, като се вземе предвид — след приспадане, що се отнася до децата на тази жертва, на сумата, която вече им е била изплатена — степента на вредите, установена с осъдителната присъда на извършителя на убийството, при това дори Фондът за солидарност да не разполага с необходимите финансови средства. При условията на евентуалност ищците искат председателството на Министерския съвет, представляващо италианската държава, да бъде осъдено да заплати същите суми като обезщетение за претърпените вреди поради неправилното прилагане на Директива 2004/80, и по-специално на член 12 от нея.

14 На първо място, ищците в главното производство изтъкват, че въведеното с член 11, параграф 2 bis от Закон № 122/2016 ограничение, което предвижда признаването на обезщетение на родителите на жертвата само при липсата на преживял съпруг и деца, а на братята и сестрите — само при липсата на лица, принадлежащи към горепосочените категории, нарушава задължението за обезщетяване, предвидено в член 12 от Директива 2004/80, тъй като определя произволно, без посочване на справедливи и подходящи за

конкретния случай критерии, кои лица сред увредените, на които абстрактно е признато правото на обезщетение, следва конкретно да бъдат обезщетени. Освен това в случая обезщетението било предоставено и на преживелия съпруг на жертвата на убийството, с която той е разделен от 2006 г., близо единадесет години преди смъртта ѝ. Така правото на обезщетение се признавало дори когато емоционалната връзка е явно отслабена до степен, че почти не съществува.

15 На второ място, ищците в главното производство поддържат, че сумата от 20 000 евро, предоставена на децата на жертвата на убийство в приложение на Министерския декрет за изпълнение, съответстваща на 5 % от неокончателната присъдена със съдебно решение сума, не изглежда в съответствие с установеното от Съда в точка 69 от решение от 16 юли 2020 г., Presidenza del Consiglio dei Ministri (C-129/19, EU:C:2020:566), съгласно която за да се квалифицира като „справедливо и подходящо“ по смисъла на член 12, параграф 2 от Директива 2004/80, дадено обезщетение с фиксиран размер, предоставяно в съответствие с национален режим за обезщетяване на жертвите на извършени с насилие умишлени престъпления, трябва да има съответен принос за поправянето на претърпените имуществени и неимуществени вреди.

16 На трето място, ищците в главното производство считат, че националната правна уредба е незаконосъобразна и поради това, че обуславя изплащането на обезщетението от условието държавата да е натрупала средствата, позволяващи изплащане на обезщетението, което противоречало на съображение 10 от Директива 2004/80.

17 Италианските власти подчертават, че определянето на размера на обезщетението относно правното положение на децата е извършено при стриктно спазване на действащите разпоредби, като са взети предвид средствата за издръжка на преживелия съпруг. Те припомнят също, че след като в точка 58 от решение от 16 юли 2020 г., Presidenza del Consiglio dei Ministri (C-129/19, EU:C:2020:566), Съдът е посочил, че държавите членки разполагат с широка свобода на преценка за определяне на размера на обезщетението по член 12, параграф 2 от Директива 2004/80, в точки 65 и 69 от това решение е приел, че тази разпоредба допуска фиксирано обезщетяване, но изисква единствено това обезщетяване да бъде „справедливо и подходящо“, което означава то да има съответен принос за поправяне на претърпените от жертвата имуществени и неимуществени вреди.

18 Запитващата юрисдикция счита, че за да се прецени основателността на иска за обезщетение за вреди, с който е сезирана, основан на неправилното транспониране на Директива 2004/80, най-напред следва да се определи дали националната правна уредба, както следва от член 11, параграфи 2 bis, 2 ter и 3 от Закон № 122/2016, е в съответствие с правото на Съюза.

19 Юрисдикцията отбелязва, че тази национална правна уредба, която, дори когато с влязла в сила присъда се установяват в полза на някои членове на семейството право на обезщетение за претърпените от тях вреди и размерът на това обезщетение, обуславя изплащането на обезщетение на родителите на жертвата на убийство от липсата на преживял съпруг и деца на тази жертва, а що се отнася до сестрата или брата на жертвата — от липсата на баща и майка, и доколкото тези лица са съжителствали с жертвата и са били на нейна издръжка към момента на извършване на престъплението, пренебрегва нематериалния аспект на страданието, свързано с насилствената загуба на жертвата.

20 Освен това, що се отнася до преживелия съпруг и децата, посочената юрисдикция отбелязва, че размерът на претърпяната вреда не се взема предвид. Така в случая не се отдава никакво значение на факта, че преживелият съпруг е бил разделен с жертвата от известно време, като единствено се предвижда разпределяне на обезщетението въз основа на разпоредбите в областта на наследяването, при условие че Фондът за солидарност разполага с достатъчно средства. Следователно тежестта на последиците от деянието за пострадалите не била взета предвид, в нарушение на решение от 16 юли 2020 г., Presidenza del Consiglio dei Ministri (C-129/19, EU:C:2020:566). Освен това обезщетението в полза на децата било определено в размер, който до голяма степен съответствал на предоставения на преживелия съпруг размер, който изобщо не отговарял на размера на неокончателното обезщетение, определено в рамките на наказателното производство, и не отчитал нито един от обичайно прилаганите критерии при загуба на родителската връзка, като възрастта на жертвата, възрастта на преживялото лице, степента на родство и съжителство, с възможност за прилагане на корекции в окончателния размер в зависимост от особеностите на случая. Следователно сумата, предоставена на децата в настоящия случай, не може да се счита за „справедлив[а] и подходящ[а]“ по смисъла на член 12, параграф 2 от Директива 2004/80.

21 При тези обстоятелства Tribunale Ordinario di Venezia (Общ първоинстанционен съд Венеция) решава да спре производството и да отправи до Съда следните преюдициални въпроси:

„1. С оглед на разпоредбата на член 11, параграф 2 bis от [Закон № 122/2016], която поставя изплащането на обезщетението на родителите и сестрата на жертвата на убийство в зависимост от липсата на съпруг и деца на жертвата, дори при наличието на влязла в сила присъда, с която се определя количествено и в тяхна полза правото на обезщетение за вредите, а извършителят на престъплението се осъжда да го изплати:

може ли да се счита, че изплащането на обезщетение в полза на родителите и сестрата на жертва на умишлено престъпление, извършено с насилие, в зависимост от липсата на деца и съпруг на жертвата (що се отнася до родителите) и от липсата на родители (в случай на братя или сестри), както е предвидено в случай на убийство в член 11, параграф 2 bis от [Закон № 122/2016]), е в съответствие с разпоредбите на член 12, параграф 2 от Директива 2004/80, както и на член 20 (равенство), член 21 (недискриминация), член 33, параграф 1 (защита на семейството), член 47 (право на ефективни правни средства за защита и на справедлив съдебен процес) от Хартата на основните права на Европейския съюз и член 1 от протокол № 12 към Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи[, подписана в Рим на 4 ноември 1950 г.] (недискриминация)[?]

2. По отношение на ограничението за изплащане на обезщетението:

може ли обезщетение, за чието изплащане се поставя условието, предвидено в член 11, параграф 3 от [Закон № 122/2016], съдържащо се в израза „в рамките на наличните средства във [Фонда за солидарност]“, без никоя разпоредба да налага на италианската държава да отпусне суми, които да се използват конкретно за изплащане на обезщетенията, дори определени на статистическа основа и във всеки случай годни конкретно да обезщетят в разумен срок правоимащите лица, да се счита за „справедливо и подходящо обезщет[яване] на жертвите“, в приложение на предвиденото в член 12, параграф 2 от Директива 2004/80[?]“.

Относно компетентността на Съда и допустимостта на въпросите

22 Италианското правителство поставя въпроса за компетентността на Съда и допустимостта на преюдициалните въпроси, тъй като спорът в главното производство се отнасял до случай, който не попада в приложното поле на Директива 2004/80. Всъщност запитващата юрисдикция не разгледала качеството на „жертви“ по смисъла на Директива 2004/80 на ищците в главното производство. В контекста на тази директива обаче понятието „жертви“ трябвало да се разбира като обозначаващо единствено пряко увреденото от умишлено престъпление, извършено с насилие, лице. Следователно разглежданата в главното производство национална правна уредба, доколкото включва в понятието „жертва“ някои близки членове на семейството на жертвата на убийство, била от изключителната компетентност на държавите членки.

23 Освен това италианското правителство и Европейската комисия считат, че вторият въпрос е недопустим. Всъщност актът за преюдициално запитване не съдържал никакви доказателства, които да позволят да се определи дали предвиденото в националното право условие, свързано с финансовите възможности на Фонда за солидарност, е оказало влияние върху определения в него фиксиран размер на обезщетенията. Освен това, макар запитващата юрисдикция да счита, че размерът на обезщетението, предоставено в случая на децата на жертвата на убийството, е недостатъчен, тя не е представила никакви доказателства в подкрепа на тази преценка, нито е поискала от Съда да се произнесе по този въпрос.

24 Що се отнася, на първо място, до компетентността на Съда да отговори на преюдициалните въпроси, следва да се припомни, че съгласно член 267 ДФЕС Съдът е компетентен да тълкува актовете на институциите, органите, службите или агенциите на Съюза.

25 При тези условия, след като двата поставени от запитващата юрисдикция преюдициални въпроса се отнасят до тълкуването на Директива 2004/80, и по-специално на член 12, параграф 2 от нея, Съдът е компетентен да отговори на тези въпроси.

26 Що се отнася, на второ място, до допустимостта на тези въпроси, следва да се припомни, че по силата на постоянната съдебна практика въпросите, които са свързани с тълкуването на правото на Съюза и са поставени от националния съд в нормативната и фактическа рамка, която той определя съгласно своите собствени правомощия и проверката на чиято точност не е задача на Съда, се ползват с презумпция за релевантност. Съдът може да откаже да се произнесе по отправено от национална юрисдикция запитване само ако е очевидно, че исканото тълкуване на правото на Съюза няма никаква връзка с действителността или с предмета на спора в главното производство, когато проблемът е от хипотетично естество или още когато Съдът не разполага с необходимите данни от фактическа и правна страна, за да бъде полезен с отговора на поставените му въпроси (решение от 11 април 2024 г., Sozialministeriumservice, C-116/23, EU:C:2024:292, т. 29 и цитираната съдебна практика).

27 Що се отнася до първия въпрос, достатъчно е да се констатира, че въпросът дали в случай на убийство понятието „жертви“ по смисъла на член 12, параграф 2 от Директива 2004/80 трябва да включва близките членове на семейството на починалото лице вследствие на умишлено престъпление, извършено с насилие, е свързан с отговора на поставения въпрос по същество, а не с неговата допустимост.

28 Що се отнася до втория въпрос, следва да се припомни, че с него запитващата юрисдикция иска по същество да се установи дали член 12, параграф 2 от Директива 2004/80 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска правна уредба на държава членка, която предвижда, че обезщетението, което последната отпуска на жертвата на умишлени престъпления, извършени с насилие, ѝ се изплаща до определен таван, произтичащ от отпуснатия от тази държава членка бюджет на специален фонд, създаден за тази цел.

29 Следва обаче да се констатира, че нито от акта за преюдициално запитване, нито от представените пред Съда становища следва, че този таван е имал някакво отражение върху размера на обезщетенията, предоставени в главното производство от италианската държава. Освен това, макар, както следва от точка 20 от настоящото съдебно решение, запитващата юрисдикция да посочва в този акт, че размерът на отпуснатото в случая обезщетение на децата на починалото лице според нея не е достатъчен, за да представлява „справедливо и подходящо“ обезщетяване по смисъла на член 12, параграф 2 от Директива 2004/80, тя не е отправила до Съда, както правилно отбелязва Комисията, преюдициален въпрос в това отношение. Освен това тази юрисдикция не е представила никакви обстоятелства от националното право, които да позволят да се разберат по-добре правилата за функциониране на специалния фонд, предвиден в него.

30 При тези условия следва да се приеме, че вторият въпрос е хипотетичен и следователно недопустим.

31 Поради това следва да се отговори само на първия въпрос.

По първия въпрос

32 С първия си въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали член 12, параграф 2 от Директива 2004/80 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска правна уредба на държава членка, която предвижда режим за обезщетяване на пострадали от извършени с насилие умишлени престъпления, който в случай на убийство поставя правото на обезщетяване на родителите на починалото лице в зависимост от липсата на преживял съпруг и деца на това лице, и правото на обезщетяване на братята и сестрите на това лице — от липсата на посочените родители.

33 Следва да се припомни, че съгласно член 12, параграф 2 от Директива 2004/80 всички държави членки трябва да гарантират, че техните национални разпоредби предвиждат режими за справедливо и подходящо обезщетяване на жертвите на умишлени престъпления, извършени с насилие на тяхна територия.

34 Както е видно от решение от 16 юли 2020 г., Presidenza del Consiglio dei Ministri (C-129/19, EU:C:2020:566, т. 41—45 и 52), тази разпоредба следователно налага на всяка държава членка задължението да предвиди режим за обезщетяване на жертвите на всякакъв вид умишлени престъпления, извършени с насилие на нейна територия, независимо дали тези жертви са в презграничен случай, и то за да могат държавите членки да изпълнят задълженията си по тази директива във връзка с достъпа до обезщетяване в последния случай, доколкото съгласно член 12, параграф 1 от нея разпоредбите, които се отнасят до достъпа до обезщетяване в презграничен случай, „се прилагат въз основа на действащите в държавите членки режими за обезщетяване на жертвите на умишлени престъпления, извършени с насилие на тяхна територия“.

35 За да се отговори на поставения въпрос, най-напред следва да се определи дали в случай на убийство „жертвите“ на умишлени престъпления, извършени с насилие, в полза на които държавите членки трябва да въведат по силата на член 12, параграф 2 от Директива 2004/80 национален режим за обезщетяване, включват, освен починалото вследствие на това престъпление лице, близките членове на семейството му, каквито са неговите родители, както и братята и сестрите му, след това, при утвърдителен отговор, дали национален режим за „каскадно“ обезщетяване съгласно поредността при наследяване, като посочения в точка 32 от настоящото съдебно решение, може да се смята за гарантиращ на тези жертви „справедливо и подходящо“ обезщетяване по смисъла на тази разпоредба.

36 Що се отнася, на първо място, до понятието „жертви“ по смисъла на член 12, параграф 2 от Директива 2004/80, тъй като нито тази разпоредба, нито тази директива съдържат определение на това понятие и тъй като посочената разпоредба въобще не препраща към националните правни уредби по отношение на смисъла, в който то трябва да се приложи, посоченото понятие, чиято цел е да се определят лицата, ползващи се от националните режими за обезщетяване на жертвите на умишлени престъпления, трябва да се разглежда като самостоятелно понятие на правото на Съюза, което трябва да се тълкува еднакво на територията на последния в съответствие с обичайното значение на въпросното понятие в говоримия език, като се държи сметка за целите, преследвани от правната уредба, от която е част, и за контекста, в който то се използва (вж. в този смисъл решение от 7 септември 2023 г., KRI, C-323/22, EU:C:2023:641, т. 46 и цитираната съдебна практика).

37 Що се отнася, първо, до обичайното значение на понятието „жертви“ в говоримия език, следва да се констатира, че то може да се разбира в смисъл, че се отнася както до самите лица, които са били подложени на умишлени престъпления, извършени с насилие, в качеството си на преки жертви, така и до близките членове на семейството им, когато търпят косвено последиците от тези престъпления в качеството си на непреки жертви.

38 Що се отнася, второ, до целта, преследвана с член 12, параграф 2 от Директива 2004/80, следва да се припомни, че тази разпоредба цели да гарантира на гражданина на Съюза правото на справедливо и подходящо обезщетяване за претърпените от него вреди на територията на държавата членка, където пребивава, като задължава всяка държава членка да въведе режим за обезщетяване на жертвите на всякакъв вид умишлени престъпления, извършени с насилие на нейна територия (вж. в този смисъл решение от 11 октомври 2016 г., Комисия/Италия, C-601/14, EU:C:2016:759, т. 45).

39 Макар и държавите членки да разполагат по принцип с правомощие да уточнят обхвата на понятието за умишлени престъпления, извършени с насилие, в своето вътрешно право, това правомощие все пак не им позволява да ограничават приложното поле на режима за обезщетяване на жертвите, който държавите членки трябва да предвидят съгласно тази директива, единствено до някои пострадали от престъпленията, попадащи в обхвата на това понятие, защото в противен случай член 12, параграф 2 от Директива 2004/80 би бил лишен от полезното си действие (вж. в този смисъл решение от 11 октомври 2016 г., Комисия/Италия, C-601/14, EU:C:2016:759, т. 46).

40 Следва обаче да се констатира, че ако понятието „жертви“ по смисъла на член 12, параграф 2 от Директива 2004/80 трябва да се тълкува, както поддържа италианското правителство, в смисъл, че в приложното поле ratione personae на тази разпоредба попадат само преките

жертви на умишлени престъпления, извършени с насилие, престъпленията от този вид, довели до смъртта на подложеното на тях лице, не биха попадали в приложното поле ratione materiae на посочената разпоредба, в нарушение на нейната цел.

41 Всъщност съгласно предложеното от италианското правителство тълкуване на член 12, параграф 2 от Директива 2004/80, в случай на убийство съответната държава членка не следвало да изплаща никакво обезщетение съгласно националния режим за обезщетяване, който тази разпоредба ѝ налага да въведе, тъй като щом в подобен случай единствената „жертва“ на умишлено престъпление, извършено с насилие, е починала, никое друго лице, като например преживелият съпруг или децата, по принцип не трябвало да бъде обезщетявано в същото това качество.

42 Подобно тълкуване би довело до лишаване на член 12, параграф 2 от Директива 2004/80 от най-съществената част на полезното му действие, тъй като то би наложило на държавите членки въвеждането на национален режим за обезщетяване на пострадали от умишлени престъпления, извършени с насилие, единствено когато лицето, спрямо което е извършено такова престъпление, оцелява след нараняванията си, но не и когато това лице почине вследствие на тях.

43 В това отношение следва впрочем да се отбележи, че предложението за директива на Съвета относно обезщетението на жертвите на престъпления (COM(2002) 562 final) (ОВ C 45 E, 2003 г., стр. 69), което е целяло не само да улесни достъпа до обезщетяване в случаите, когато престъплението е извършено в държава членка, различна от тази, в която пребивава жертвата, но и да установи минимални стандарти в областта на обезщетяването на жертвите на престъпления, е предвиждало изрично в член 2, параграф 1, буква б), съдържащ се в частта от Директивата, установяваща тези минимални стандарти, задължението на държавите членки да обезщетят „близките роднини“, както и „лицата на издръжка“ на жертвите, починали вследствие на нараняванията си.

44 Макар несъмнено такова уточнение да не се съдържа в Директива 2004/80, все пак от подготвителните работи по тази директива, и по-специално от компромисното предложение, представено от председателството на Съвета на 26 март 2004 г. (документ 7752/04), следва, че това се дължи единствено на факта, че законодателят на Съюза не е възприел предложението за тази втора цел за установяване на минимални стандарти в областта на обезщетяването на жертвите на престъпления. Следователно това обстоятелство изобщо не означава, че законодателят на Съюза е искал да изключи изцяло от приложното поле ratione personae на тази директива близките членове на семейството на починалото лице вследствие на деяние, представляващо извършено с насилие умишлено престъпление, и по този начин да лиши от всякаква защита лицата, които все пак са засегнати от такова деяние.

45 Това тълкуване се потвърждава, трето, от контекста, в който се вписва член 12, параграф 2 от Директива 2004/80.

46 Всъщност следва да се отбележи, че Директива 2012/29, която се отнася по-специално до защитата на жертвите на престъпления, определя понятието „жертви“ в член 2, параграф 1, буква а) като включващо освен самите лица, които са претърпели пряко вреди, последица от престъпление, и членовете на семейството на лице, чиято смърт е пряка последица от такова престъпление и които са претърпели вреда в резултат на смъртта на лицето, като понятието „членове на семейството“ от своя страна включва съгласно параграф 1, буква б)

от този член 2 съпругата(та), лицето, което живее с жертвата в ангажирана, постоянна и стабилна интимна връзка в общо домакинство, родителите по пряка линия, братята и сестрите, както и издържаните от жертвата лица.

47 Съгласно подготвителните работи във връзка с Директива 2012/29, видни от обяснителния меморандум към предложението на Европейския парламент и на Съвета за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления (COM(2011) 275 окончателен, стр. 7), това определение на понятието „жертви“ се обосновава от съображението, че членовете на семейството също биват засягани от извършеното престъпление, а в случай на смърт на жертвата често биват признавани като нейни представители.

48 Следва впрочем да се приеме, че определението на понятието „жертви“, съдържащо се в член 2, параграф 1, буква а) от Директива 2012/29, изяснява обхвата на същото това понятие, съдържащо се в член 12, параграф 2 от Директива 2004/80. Всъщност, както подчертава Комисията на стр. 3 от цитирания в предходната точка обяснителен меморандум, Директива 2012/29 има за цел да установи „хоризонтална рамка за задоволяване на нуждите на всички жертви на престъпления“. Доколкото директиви 2004/80 и 2012/29 се отнасят до защитата на жертвите на престъпления, те следователно имат, както следва от съображение 5 от Директива 2004/80, приложни полета, които се припокриват.

49 В съдебното заседание италианското правителство обаче изтъква, че това съображение 5 препраща не към Директива 2012/29, която е приета след Директива 2004/80, а към Рамково решение 2001/220, което, макар да е заменено с Директива 2012/29, е актът, който е бил в сила при приемането на Директива 2004/80. Член 1, буква а) от това рамково решение обаче определял понятието „жертва“ като отнасящо се само до преките жертви на престъпление. Тъй като Директива 2012/29 е приета на основание член 82, параграф 2 ДФЕС по обикновената законодателна процедура с квалифицирано мнозинство, тя не можело да води до изменение на Директива 2004/80, която е приета на основание член 352 ДФЕС в съответствие с правилото за гласуване с единодушие. Следователно трябвало да се приеме, че препращането в съображение 5 от Директива 2004/80 към Рамково решение 2001/220 изключва отчитането на последващите законодателни промени, които са го засегнали.

50 От една страна обаче, трябва да се отбележи, че този довод се основава на неправилното схващане, че определението на понятието „жертва“, съдържащо се в член 1, буква а) от Рамково решение 2001/220, вече непременно е изключвало непреките жертви на престъпление. Всъщност, макар несъмнено тази разпоредба да е изисквала, за да се приеме, че дадено лице има качеството на „жертва“ на престъпление, претърпяното от това лице увреждане да е пряка последица от такова престъпление, тя изобщо не е изисквала самото посочено лице да бъде засегнато пряко от това престъпление.

51 От друга страна, както посочва генералният адвокат в точка 40 от заключението си, тези доводи, доколкото са изведени от правното основание на Директива 2012/29, са ирелевантни, тъй като, както бе посочено в точка 48 от настоящото съдебно решение, тази директива има за цел да установи общата правна уредба на Съюза, приложима по отношение на жертвите на престъпления.

52 В това отношение определението на понятието „жертва“ в член 2, параграф 1, буква а) от Директива 2012/29 трябва да се разбира като целящо единствено да се изясни обхватът на понятието, което се е съдържало в член 1, буква а) от Рамково решение 2001/220, към което е препращала Директива 2004/80. Следователно това определение не променя обхвата на понятието „жертва“, предвидено в член 12, параграф 2 от тази директива.

53 Противно на твърдяното от италианското правителство, тълкуването, което следва от точки 38—48 от настоящото съдебно решение, не може да бъде поставено под въпрос и от член 17 от Директива 2004/80, съгласно който държавите членки могат да приемат или да продължат да изпълняват по-благоприятни разпоредби не само за „жертвите“ на престъпления, но и за „всяко друго лице, пострадало“ от тези престъпления. Всъщност последната категория не може да се разбира като непременно припокриваща се с близките членове на семейството на починалото лице вследствие на деяние, представляващо умишлено престъпление, извършено с насилие, тъй като именно самите те могат да имат качеството на „жертви“, обхванати от тази директива.

54 В този смисъл член 17 от Директива 2004/80, който е част от раздел III от тази директива относно разпоредбите за прилагане, позволява на държавите членки, когато прилагат своя национален режим за обезщетяване на жертвите на умишлени престъпления, извършени с насилие, да разширят категорията на лицата, които се ползват от този режим, до лица, различни от „жертвите“ по смисъла на член 12, параграф 2 от тази директива.

55 Поради това следва да се приеме, че понятието „жертви“ по смисъла на тази разпоредба, в полза на които държавите членки трябва да въведат по силата на посочената разпоредба национален режим за обезщетяване, трябва да се разбира в смисъл, че може да включва непреки жертви на деяние, представляващо извършено с насилие умишлено престъпление, като близките членове на семейството на починалото вследствие на това престъпление лице, когато търпят косвено последиците от него.

56 При тези условия следва, на второ място, да се провери дали може да се приеме, че национална правна уредба, която в случай на убийство поставя правото на обезщетяване на родителите на починалото лице вследствие на деяние, представляващо умишлено престъпление, извършено с насилие, в зависимост от липсата на преживял съпруг и деца на починалото лице и правото на обезщетяване на братята и сестрите на тази жертва — от липсата на посочените родители, гарантира на тези жертви „справедливо и подходящо“ обезщетяване по смисъла на член 12, параграф 2 от Директива 2004/80.

57 В това отношение следва да се припомни, че като се има предвид, от една страна, признатата с тази разпоредба свобода на преценка на държавите членки както относно „справедливия и подходящ“ характер на размера на обезщетението на жертвите на умишлени престъпления, извършени с насилие, така и относно реда за определяне на такова обезщетение, и от друга страна, необходимостта да се гарантира финансовото подсигуряване на националните режими за обезщетяване, предвиденото в тази разпоредба обезщетяване не съответства задължително на обезщетението за вреди, което извършителят на умишлено престъпление, извършено с насилие, може да бъде принуден да заплати на жертвата на това престъпление. Следователно това обезщетяване не трябва непременно да осигури пълно поправяне на имуществените и неимуществени вреди, понесени от посочената жертва (вж. в този смисъл решение от 16 юли 2020 г., Presidenza del Consiglio dei Ministri, C-129/19, EU:C:2020:566, т. 58—60).

58 В този контекст националния съд трябва да гарантира, с оглед на националните разпоредби, уреждащи съответния режим за обезщетяване, че сумата, предоставена по този режим на жертва на извършено с насилие умишлено престъпление, представлява „справедливо и подходящо“ обезщетяване по смисъла на член 12, параграф 2 от Директива 2004/80 (решение от 16 юли 2020 г., Presidenza del Consiglio dei Ministri, C-129/19, EU:C:2020:566, т. 61).

59 Държавата членка обаче ще надхвърли предоставената с тази разпоредба свобода на преценка, ако националните ѝ разпоредби предвиждат символично или явно недостатъчно обезщетяване на жертвите на извършено с насилие умишлено престъпление, с оглед на тежестта на последиците за посочените жертви от извършеното престъпление (решение от 16 юли 2020 г., Presidenza del Consiglio dei Ministri, C-129/19, EU:C:2020:566, т. 63).

60 Всъщност, щом като предоставеното обезщетение на тези жертви представлява принос за поправянето на претърпените от тях имуществени и неимуществени вреди, такъв принос може да се приеме за „справедлив и подходящ“ само ако компенсира съответно страданията, на които същите са били изложени (вж. в този смисъл решение от 16 юли 2020 г., Presidenza del Consiglio dei Ministri, C-129/19, EU:C:2020:566, т. 64).

61 Следователно, макар този принос да може да произтича от национален режим, предвиждащ фиксирано обезщетяване на жертвите на извършени с насилие умишлени престъпления, което може да варира в зависимост от естеството на претърпените насилствени действия, таблицата с размерите на обезщетенията все пак трябва да е достатъчно подробна, така че да не се допусне предвиденото фиксирано обезщетяване за определен вид престъпление да се окаже явно недостатъчно с оглед на обстоятелствата в конкретен случай (вж. в този смисъл решение от 16 юли 2020 г., Presidenza del Consiglio dei Ministri, C-129/19, EU:C:2020:566, т. 65 и 66).

62 Поради това, за да се квалифицира като „справедливо и подходящо“ по смисъла на член 12, параграф 2 от Директива 2004/80 дадено обезщетение с фиксиран размер, предоставено в съответствие с национален режим за обезщетяване на жертвите на извършени с насилие умишлени престъпления, при определянето му трябва да се вземе предвид тежестта на последиците от извършеното престъпление за жертвите и следователно да има съответен принос за поправянето на претърпените имуществени и неимуществени вреди (вж. в този смисъл решение от 16 юли 2020 г., Presidenza del Consiglio dei Ministri, C-129/19, EU:C:2020:566, т. 69).

63 С оглед на тези съображения следва да се констатира, че при упражняването на свободата на преценка, с която разполагат, държавите членки могат да решат, подобно на Италианската република по настоящото дело, да въведат национален режим за обезщетяване на жертвите на извършени с насилие умишлени престъпления, който ограничава ползването на този режим до близките членове на семейството на починалото лице, като същевременно дава също предимство на някои от тези членове, като преживелия съпруг и децата, пред други членове на това семейство, като родителите и братята и сестрите.

64 Подобен „каскаден“ подход освен това съответства на изрично посочения в член 2, параграф 2 от Директива 2012/29, който позволява на държавите членки да установят процедури за ограничаване на броя на членовете на семейството, които могат да се ползват от правата, установени в тази директива, като се вземат предвид конкретните обстоятелства във всеки отделен случай.

65 Национален режим за обезщетяване на жертвите на извършени с насилие умишлени престъпления обаче не може, в приложение на логиката, при която се извършва наследяването, автоматично да изключва възможността някои членове на семейството да получат каквото и да било обезщетяване единствено поради наличието на други членове на семейството, без да могат да се вземат предвид други съображения освен тази поредност при наследяването, като например имуществените последици, произтичащи за тези членове на семейството от смъртта чрез убийство на съответното лице или обстоятелството, че посочените членове на семейството са били на издръжка на починалото лице или са съжителствали с него. Такъв национален режим за обезщетяване всъщност не отчита, в нарушение на припомнените в точки 60 и 62 от настоящото съдебно решение изисквания, страданието и тежестта на последиците от престъплението за последните и следователно няма съответен принос за поправянето на техните имуществени и неимуществени вреди.

66 По-специално фактът, че някои членове на семейството по принцип са лишени от всякакво обезщетяване, трябва да се счита за несъвместим с тези изисквания, когато, както в главното производство, наказателен съд е присъдил на тези членове на семейството обезщетения за вреди, които впрочем не са незначителни, за претърпяната вреда поради смъртта на лицето, подложено на извършено с насилие умишлено престъпление, но извършителят на престъплението поради неплатежоспособността си не е в състояние да плати сам това обезщетение.

67 От това следва, както посочва генералният адвокат в точка 47 от заключението си, че национален режим за обезщетяване на жертвите на извършени с насилие умишлени престъпления като разглеждания в главното производство, при който са отстранени жертви без всякаква преценка на размера на претърпените от тях вреди поради предварително определен приоритетен ред между различните жертви, които следва да бъдат обезщетени, и който е основан единствено на естеството на семейните връзки, от които се извеждат презумпции за наличието или размера на вредите, не може да доведе до „справедливо и подходящо обезщетяване“ по смисъла на член 12, параграф 2 от Директива 2004/80.

68 Следователно на първия поставен въпрос следва да се отговори, че член 12, параграф 2 от Директива 2004/80 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска правна уредба на държава членка, която предвижда режим за обезщетяване на пострадали от извършени с насилие умишлени престъпления, който в случай на убийство поставя правото на обезщетяване на родителите на починалото лице в зависимост от липсата на преживял съпруг и деца на това лице, и правото на обезщетяване на братята и сестрите на това лице — от липсата на посочените родители.

По съдебните разноски

69 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (пети състав) реши:

Член 12, параграф 2 от Директива 2004/80/ЕО на Съвета от 29 април 2004 година относно обезщетението на жертвите на престъпления

трябва да се тълкува в смисъл, че

не допуска правна уредба на държава членка, която предвижда режим за обезщетяване на пострадали от извършени с насилие умишлени престъпления, който в случай на убийство поставя правото на обезщетяване на родителите на починалото лице в зависимост от липсата на преживял съпруг и деца на това лице, и правото на обезщетяване на братята и сестрите на това лице — от липсата на посочените родители.

Подписи